

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Danilo Zelen - Dušan, vojaški vodja TIGR-a, tudi tajni sodelavec ObC VKJ v Ljubljani, britanskega IS in Soe

(Varnostna študija primera)

Danilo Zelen
(Vir: Slike, Google)

O Danilu Zelenu, vojaškem vodju TIGR-a sem obširneje pisal v spletnem članku z naslovom *Trije okupatorji – troje žrtev* (19. 8. 2014) in *Organizacija TIGR in obveščevalna služba VKJ 1919–1941* (28. 5 2013), kjer sem poudaril tudi dvoje:

- Organizacija TIGR je imela znatno podporo obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani, materialno in finančno pa tudi s strani britanskega IS in Soe;
- Danilo Zelen je kot vojaški vodja TIGR-a imel tesne stike z načelnikom ObC VKJ v v Sušaku in nazadnje v Ljubljani, pa je po nemškem napadu aprila 1941 kot rezervni častnik obveščevalne službe VKJ ostal v zaledju, da bi organiziral ilegalno obveščevalno in subverzivno delovanje. V tej vlogi je 13. maja 1941 tudi padel (kot

ranjenec je izvršil častni samomor, da ne bi živ padel v italijanske roke). Posredno je bil tudi agent britanskega IS in Soe. Bil je na seznamu italijanske ovre in nemškega gestapa kot najbolj nevaren »državni« diverzant in terorist.

Strinjam se s prevrednotenjem delovanja TIGR na podlagi dostopnih arhivov, vendar s potrebno distanco, da o Danilu Zelenu in drugih zaslužnih tigrovcih ne ustvarimo nekakšnega mita, ker s tem preprosto rušimo njihovo verodostojnost. Pomembni so podatki iz ohranjenih arhivov in ocene zgodovinarjev, ne pa raznih naknadnih pričevalcev. Praznine lahko dopolnimo samo s strokovno-varnostno rekonstrukcijo, ki temelji na študiji podobnih primerov in drugih okoliščinah.

Zato sem se odločil, da Danilu Zelenu kot vojaškemu vodju TIGR-a, tajnem sodelavcu in rezervnemu obveščevalnemu častniku VKJ, tudi tajnem sodelavcu britanskega IS in Soe, namenim posebno študijo primera, predvsem o njegovem delovanju v obdobju marec – maj 1941.

Še prej pa naj navedem, da sem že leta 1998 svoji knjigi *Balkanski vojaški poligon*¹ napisal naslednje:

2. 1. 6. Druge povojne zamere JA - prekomorci, tigrovci in drugi

Kampanja čiščenja JA je zajela slovenske prekomorce (šlo je predvsem za ujete pripadnike italijanske vojske), zlasti če so šli skozi roke britanske obveščevalne službe v Egiptu ali Italiji. Nekaj odkritih primerov britanskih obveščevalcev je v takratnih razgretih povojnih razmerah pomenilo začetek pravega pogroma, ki so ga uprizorili organi Kos JA. To se je zgodilo tudi s pripadniki Mesićeve brigade, ki se je pripravljala v ZSSR in v kateri je bilo resnično odkrito veliko število sovjetskih agentov.

Vsekakor je bila usoda Tigr-a, protifašistične in mednarodno priznane organizacije primorskih Slovencev, očiten primer slovenskega politično-ideološkega zdradarstva. Najnovejše zgodovinske raziskave nam prikazujejo ne samo človeško tragiko žrtvovanja njegovih članov – tigrovcev, pač pa tudi zahtevajo prevrednotenje vloge in pomena Tigr-a v slovenskem in širšem prostoru. Dotaknil se bom samo nekaterih problemov varnostno-vojaškega pomena².

Nedvomno je, da je že 1934 prišlo do uveljavitve Tigr-a ob izjavi KP Italije, KP Avstrije in KPJ, da ima slovenski narod pravico do samoodločbe in odcepitve od treh imperialističnih držav. Verjetno je še bolj pomemben akcijski pakt med KP Italije in Tigr, ki so ga 1936 podpisali Albert Rejc, Danilo Zelen in Just Godnič. Iskanje zaveznikov pri vseh nasprotnikih fašistične Italije je organizacijo Tigr pripeljalo tudi v stik z raznimi

¹ Marijan F. Kranjc, *Balkanski vojaški poligon*, Borec 1998, Ljubljana.

² Mira Cencič, *TIGR*, 1997, Ljubljana.

obveščevalnimi organizacijami. To področje je skoraj docela neraziskano. Obstoji nekaj fragmentarnih podatkov o sodelovanju Tigr-a z angleško in vojaško-obveščevalno službo bivše jugoslovanske vojske, ni pa skoraj nobenih podatkov o stikih s sovjetsko, francosko in drugimi obveščevalnimi službami.

Vsekakor je dejstvo, da se je Tigr povezal in akcijsko sodeloval z angleškim IS (Intelligence Service). Tako so tigrovci zbirali tajne politične in vojaške podatke za potrebe IS, v zameno pa so dobivali eksplozivni material za teroristično-diverzantske akcije. Javnosti je bila tudi delno predstavljena vloga Antona Batagelja iz Šturij pri Ajdovščini, obmejnega policijskega komisarja na Jesenicah in pripadnika Ujke (protiobveščevalne službe policije bivše Jugoslavije), ki je izdatno pomagal tigrovcem. Pozneje so bili tigrovci tudi uradno vključeni v diverzantske skupine bivše jugoslovanske vojske za borbo proti italijanski in nemški armadi, na pritiske ovre in gestapa pa so bili enostavno izdani, aretirani in kasneje mnogi tudi predani okupatorskim organom. Ozadje drugega tržaškega procesa proti 60 tigrovcem decembra 1941 bi bilo nujno raziskati, saj naj bi se sodni dokumenti nahajali v Ljubljani!?

Dne 13. maja 1941 je na Mali gori nad Ribnico v prvem oboroženem spopadu z okupatorjem kot prvi padel tudi Danilo Zelen, akcijski in gverilski vodja Tigr-a. Tudi prvo partizansko enoto – Ribniško četo (14 partizanov) so 1. julija 1941 ustanovili tigrovci Tone Černač, Anton Majnik, Just Godnič in drugi, vendar je partizansko vodstvo kaj kmalu "prevzelo" to enoto s člani KPS!

Upravičeno se postavlja vprašanje, zakaj vodstvo KPS ni že po čebinskem kongresu vzpostavilo sodelovanja z organizacijo Tigr, zakaj je ni 1941 povabilo v OF in zakaj so tako hitro "likvidirali" njihovo vodstvo v Ribniški četi? In tudi – kakšna je bila usoda "Primorske legije" oziroma okrog 300 Slovencev, pa številnih Primorcev – italijanskih ujetnikov v angleških taboriščih, ki so kasneje predstavljali okostje prekomorskih brigad, kakor tudi posameznikov, ki so kot angleški padalci – diverzanti delovali v globokem okupatorskem zaledju?

Odgovore na ta in druga vprašanja je potrebno poiskati v arhivih Sdv Slovenije, pa tudi centralnem komiteju ZK Slovenije. Delno tudi v arhivih varnostne službe JLA. Iz dostopnih virov Kos JA³ pa je znano, da je organizacija Tigr nastala kot reakcija primorskih Slovencev na fašizem in preganjanje slovenskega življa. Že leta 1929 so italijanske oblasti postavile pred sodišče v Trstu veliko število tigrovcev z obtožbo, da so obveščevalno delovali proti Italiji. To je bilo tudi res! Namreč, vojaški obveščevalni center bivše jugoslovanske vojske na Reki je izkoristil člane Tigr-a za svoje namene. Italijanski vojaški ataše v Beogradu pa je imel svoje sodelavce v obveščevalni upravi bivše jugoslovanske vojske, pa mu tako ni bilo težko priti do podatkov o tigrovcih – obveščevalcih!

³ Školski centar bezbednosti, Pančevo, *Rad engleske obaveštajne službe u Jugoslaviji pre i za vreme drugog svetskog rata*, št. 17, evid. št. 225.

Tudi britanska ambasada (IS) v Beogradu je imela dobro plasirane agente (sodelavce) v Ujka, kamufliranem uradu policijskega ministrstva kraljevine Jugoslavije, ki je vodil protiobveščevalne akcije proti Nemčiji in Italiji. Preko vodje tega urada se je britanska ambasada povezala z organizacijo Tigr in jo usmerjala ne samo proti fašistični Italiji, temveč kasneje tudi proti nacistični Nemčiji! Znano je, da je Tigr že 1937 (verjetno 20. septembra 1938 v Kobaridu) po britanskih načrtih poskušal izvršiti atentat na Mussolinija, ki je bil na inšpekcijskem pregledu italijanske vojske v Julijski krajini, vendar atentator ni aktiviral bombe, ker je bilo okrog Mussolinija preveč domačih šolskih otrok. Kasneje so tigrovci z angleškim eksplozivom porušili železniški viadukt na progi, ki povezuje Italijo in Avstrijo.

Ko je jugoslovanska vlada Cvetković – Maček od junija 1940 začela paktirati z nemškimi nacisti, je tudi gestapu izročila sezname tigrovcev – diverzantov in obveščevalcev. Zato je razumljivo, da je večina vodij organizacije odšla v ilegalo. Tako sta dr. Ivan Rudolf, sicer rez. poročnik bivše jugoslovanske vojske, in dr. Ivan Marija Čok, preko Turčije odšla v Egipt in se pridružila britanski armadi. Najprej sta iz ujetih Primorcev organizirala dva bataljona t. i. "kraljevske vojske" izven domovine in predlagala urjenje padalcev – diverzantov in obveščevalcev, ki bi jih britanska armada poslala v nemško zaledje. Zanimivo je tudi, da je dr. Rudolf pripravljala načrte o novi vojski Jugoslavije, ki bi jo sestavljale tri teritorialno ločene vojske – slovenska, hrvaška in srbska! Britanci naj bi njegove načrte zavrnil! No, kasneje so bile prekomorske brigade formirane prav po zaslugi agitatorskega delovanja tigrovcev ...

Danilo Zelen, akcijski vodja Tigr-a, je bil eden od glavnih sodelavcev vojaškega obveščevalnega centra VKJ na Sušaku, pa je kot tak tudi užival določeno zaščito. Načelnik tega obveščevalnega centra je bil kapetan Savo Janković, ki so ga Nemci 1941 ujeli. Sodelavec obveščevalnega centra na Sušaku je bil tudi ing. Vladimir Feller iz Zagreba. Že 1940 pa je Fellerja za IS pridobil britanski vicekonzul Vilder iz Zagreba. Po nemškem napadu na Jugoslavijo je ing. Feller po nalogi IS prevzel in aktiviral del obveščevalne mreže bivše jugoslovanske vojske v Dravski banovini. Ing. Feller je bil pozneje predan na zvezo novemu britanskemu vicekonzulu Millerju, kasneje pa se je povezal z obveščevalno organizacijo Bbz (Anić – Vauhnik) v Ljubljani⁴. Polkovnik Vauhnik ga omenja kot F. in "izkušnega šefa obveščevalne službe", ki je deloval v Splitu in imel celo tajno radijsko postajo!

Ali se je Danilo Zelen odločil drugače, namreč, da se bo aktivno boril proti nemškemu okupatorju, bo potrebno šele raziskati. Dejstvo je, da se je po kapitulaciji bivše jugoslovanske vojske s tremi tovariši napotil prav na tajno lokacijo na Mali gori pri Ribnici. Lokacijo je po vsej verjetnosti pripravil Tone Majnik, učitelj in tigrovec iz Ribnice, ki se je s Ferdom Kravanjo priključil Danilu Zelenu. Kdo je kmalu zatem izdal tajno lokacijo italijanskim karabinjerjem in domačim orožnikom, ko je Danilo Zelen v oboroženem spopadu dejansko padel kot prva žrtev okupatorja, bo potrebno še raziskati.

⁴ Vladimir Vauhnik, *Nevidna fronta*, Buenos Aires, 1965.

Danilo Zelen – arhivski in drugi zgodovinski podatki o diverzantskem in obveščevalnem delovanju ter spopadu 13. maja 1941 na Mali gori

Kasneje sem dokaj zavzeto iskal podatke o izdajalcu, ki je orožnikom v Ribnici sporočil podatke o bivanju treh tigrovcev na Mali gori, kakor tudi podatke o Danilu Zelenu kot tajnem sodelavcu, pozneje rez. častniku obveščevalne službe Vojske Kraljevine Jugoslavije.

Podobno so počeli tudi drugi raziskovalci slovenske vojaške zgodovine, pa so navajali različne podatke in imena (Trinkhaus, orožnik Josip Pišorn, tigrovci Jazbec, Sosić in drugi), vendar brez dokaza in utemeljitve, pa se tako bojim, da bodo na koncu »izdajalca« iskali in našli celo med (redkimi) ribniškimi komunisti in skojevci⁵.

Zgodovinarji so si enotni v oceni, da za Danila Zelena, vojaškega vodja organizacije TIGR, ni nobenega podatka o njegovem obveščevalnem delovanju v obdobju marec–maj 1941, pa tudi podatki o njegovi smrti so delno napačno interpretirani.

Seveda sem iskal tudi druge podatke o Danilu Zelenu kot tajnem sodelavcu in rezervnem obveščevalnem častniku VKJ, vendar so podatki dokaj skopi. Vseeno sem se opredelil za sedem virov (pet doktorjev zgodovine in vojaških ved, vodilnega tigrovca in preiskovalno novinarko), po datumu objave, in sicer:

- dr. Franc Škerl, *Spopad na Mali gori*, Borec št. 4, 1962, Ljubljana;
- dr. Tone Ferenc, *Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji spomladi 1940*, Borec 1977, Ljubljana;
- Boža Škoberne, *Danilo Zelen, kdo je bil to? Nekaj spominov na skrivnostno osebnost TIGR*, Primorske novice št. 1 – 31, 1990, Koper;
- Albert Rejec, Tone Černač in Jože Vadnjal, *Pričevanja o TIGR-u*, 1995, Slovenska matica v Ljubljani.
- dr. Milica Kacin - Wohinz, *Danilo Zelen*, Slovenski biografski leksikon (brez datuma objave);
- dr. Jerca Vodušek - Starič, *Slovenski špijoni in Soe 1938–1942*, 2002, Ljubljana;

⁵ To se je te dni tudi zgodilo! Bruno Tekavec je kot »pričevalec« na RTVSLO 16. junija 2015 razkril nekakšno družinsko skrivnost in svojemu očetu Filipu Tekavcu - Gašperju, predvojnemu komunistu, prvemu poveljniku Ribniške partizanske čete in podpolkovniku JLA, pripisal, da je Italijanom 12. maja 1941 pisno prijavil skrivanje treh tigrovcev v lovski koči na Mali gori. Novinar Jože Možina je naivno verjel pričevalcu, da je njegov oče celo pisno prijavo odvrzel (ni predal!) pred karabinjerijsko postajo v Ribnici, oba pa sta pozabila, da so ravno dokumenti s te postaje ohranjeni, vendar jih doslej zgodovinarji še niso odkrili ... Filip Tekavec je bil tudi nosilec spomenice 1941 in častni občan Ribnice. Zanimivo: v seznamu spomeničarjev piše »brez kartoteke«, kar pomeni, da je bil njegov partijski staž vprašljiv! Torej, ni šlo za nobenega vnetega komunisto niti Stalinovega privrženca. Tudi ni bil komandant na Rakeku, saj je tam bilo samo skladišče streliva, katerega upravnik je bil navaden praporščak.

- dr. Anton Žabkar, *Obramba Slovenije v Kraljevini SHS/Jugoslaviji; doktrina, vojni načrti in njihova izvedba (1920–1941)*, revija SV Vojaška zgodovina 2010, Ljubljana, str. 57–127.

Navajam njihove glavne izsledke, dokumentirane z arhivskimi viri.

Dr. France Škerl (1909–1985), zgodovinar, krščanski socialist, član OF in partizan, se je posvetil bibliografiji (140 naslovov) in napisal zgodovino osvobodilnega boja na Primorskem, ki pa ni bila objavljena. Leta 1962 je v Borcu št. 4 na str. 172–174, podpisan kot Fršk, objavil članek z naslovom *Spopad na Mali gori*. Napisal ga je na podlagi primarnih virov, pa iz njega povzemam naslednje navedbe:

- TIGR je bila nacionalistična organizacija na Primorskem, v kateri je tudi partija imela svoje pristaše. »Tak je bil n. pr. Danilo Zelen ...«, ki je bil že od 1917 s starši v Ljubljani.
- Kravanja (pobegli zapornik iz Zenice) se je ob zlomu Jugoslavije vrnil v Ljubljano, zatem pa odšel v Zvirče, kjer je bil 14 dni pri Majniku, ki je skrival tudi Zelena.
- Prve dni maja 1941 so se vsi trije »umaknili v gozdove« in odšli na Malo goro v Češarkovo kolibo last Jožefa Lovšina iz Goriče vasi, kot prvi ilegalci, saj so dobro vedeli, da jih Italijani iščejo zaradi »prejšnjih protifašističnih dejanj«.
- Zaradi »neizkušenosti in neprevidnosti« so svoje prvo bivanje na Mali gori tudi drago plačali. Čeprav ni nobenega dokumenta, da so bili izdani, ustni viri navajajo, da so »domači ovaduhi okoli 10. maja javili karabinjerjem v Ribnici, da se v Lovšinovi koči skriva nekaj »subverzivnih« elementov«, ki so oboroženi. Po nekem drugem viru so jih domačini za 100 lir izdali orožnikom v Ribnici. Kakorkoli, mešana patrolja orožnikov in karabinjerjev se navedenega dne ni kar tako na slepo napotila prav proti Lovšinovi koči. Neoprezne tigrovce so brez varovanja zalotili celo pri spanju okrog 9. ure dopoldan!
- O spopadu na Mali gori obstajata dva pisna dokumenta, in sicer:
- Narednik Janez Mrzlikar, komandir orožniške postaje v Ribnici, je okrajnemu sodišču v Ribnici 14. maja 1941 poročal naslednje: »Dne 13. maja 1941 je ob 7. uri zjutraj odšla z žandarmerijske postaje v Ribnici patrolja 7 mož – 4 karabinjerji in 3 orožniki. Karabinjerji so bili: Vincenzo Calderisi, Francesco Nevetta, Donato Maglio in Pasquale Vozzolo. Orožniki pa so bili Vinko Podgoršek, Jože Pišorn in Stanko Čeplak. Patrolja je šla čez Malo goro v vas Struge (Cerkev pri Strugi, moja pripomba) zaradi iskanja orožja. Okoli 9. ure je patrolja prišla na vrh Male gore do Lovšinove kočice. Hotela jo je pregledati, če ni v njej kaj orožja ali municije. Iz nje je zaslišala neko šušljanje«. Zatem sledi opis dogajanja. Orožniki so zahtevali, naj neznanci odprejo vrata. Ker ni bilo odgovora, je orožnik Pišorn prvi nasilno vstopil. Odprla so se druga vrata in Jovanović (Kravanja) je ustrelil in ranil orožnika Pišorna (v trebuh), karabinjer Nevetta pa je ranil Jovanovića (v glavo). Patrolja se je umaknila, vendar se je streljanje med »skrivači in patroljo še pol ure nadaljevalo«. Orožnik Podgoršek je odšel v sosednjo vas (Struge?) zaradi prevoza ranjenega Pišorna, orožnik Čeplak pa se je napotil v Ribnico po pomoč. Po končanem streljanju se je na vratih pojavil Anton

Majnik z dvignjenimi rokami. Ranjeni Pišorn ga je prepoznal. Karabinjerji so ga menda celo vklenili z lisicami, vendar je Majnik svojega stražarja sunil in zbežal v gozd. Za njim so seveda streljali, vendar ga niso zadeli. Drugi vir je poročal, da je neki kovač Majniku razklenil lisice, pa je zatem odšel k partizanom v Ribniško četo. Okoli 10. ure se je predal ranjeni Jovanović (Kravanja) in povedal, da v koči ni več nobenega. Medtem so ranjenega Pišorna odnesli v Ribnico, ob 12.30 pa sta prišli dve desetini vojakov iz 2. polka sardinskih grenadirjev. Ker so sumili, da je v koči še nekdo, so jo obkolili, vrgli vanjo 20 ročnih bomb in šele nato stopili v kočo. Na tleh so našli moškega s prestreljeno glavo (Danilo Zelen). Ribniški zdravnik dr. Janez Oražem je pri obdukciji ugotovil dve smrtni rani, eno na telesu, drugo na glavi (samomor). V kolibi so našli denar in orožje.

- Poročilo karabinjerjev, ki ga je podpisal marešalo Carbone Carlo Alberto, poveljnik v Ribnici, je bilo 16. maja poslano vojaškemu sodišču v Ljubljani. V zaključnem delu je bilo seveda malo drugačno (ranjeni neznanec, Danilo Zelen, je streljal proti karabinjerju in orožniku, ki sta ga nato, čeprav ranjenega, ubila).
- Okrog 15. ure je na Malo goro prišla četa italijanskih vojakov, ki je preiskala okolico, da bi našli pobeglega Majnika. Ranjenega orožnika Pišorna in »Jovanovića« so prepeljali v vojaško bolnišnico v Kočevju, Jovanovića (Kravanjo) pa kasneje v Ljubljano, kjer je po štirih mesecih zbežal in odšel v partizane.
- Po obdukciji so mrtveca (Danila Zelena) pokopali v Ribnici na pokopališču. Ko pa so izvedeli, da je iz Ljubljane, so ga čez dva dni odkopali in tudi identificirali. Na identifikacijo so pripeljali njegove starše – mati ga ni hotela prepoznati, le oče Ivan Zelen je povedal, da je to njegov sin Danilo. Sledil je ponovni pokop.

Tako dr. Škerl: po izdaji je 13. maja 1941 na Mali gori sledil spopad s »skrivači«, eden se je predal in potem zbežal (Majnik), drugega so ranjenega ujeli (Kravanja), tretji (Zelen) pa je ranjen naredil samomor, oče ga je identificiral. Pokopali so ga v Ribnici.

Od vira, ki ne želi biti imenovan sem zvedel, da se je Danilo Zelen aprila 1941, po umiku VKJ, zadrževal zlasti v Ribnice, kjer naj bi imel dekle ...

Dr. Tone Ferenc je na osnovi nemških in italijanskih dokumentov temeljito opisal dve sabotažni akciji tigrovcev maja in junija 1940 v Avstriji (pri Judenburgu) in eno v Italiji (pri Trbižu), ki pa dejansko niso povzročili nobene škode, kar pomeni, da so bile povsem neuspešni (amatersko izvedeni). Vendar so Nemci in Italijani opravili temeljite policijske preiskave in sprožili protiobveščevalne akcije ter tako aretirali vse vpletene tigrovce in njihove sodelavce. Vse tri sabotažne akcije je dejansko vodil Ferdo Kravanja, pa so ga nazadnje Nemci kmalu identificirali in zahtevali od jugoslovanskih organov, da so ga aretirali in v Beogradu obsodili na 6 let ječe. Bil je poslan v Zenico (ali Niš), od koder je po kapitulaciji VKJ uspel zbežati. Tako se je v začetku maja 1941 znašel pri Majniku v vasi Zvirče v struški dolini.

Dr. Tone Ferenc obenem navaja tudi nekaj zanimivih podatkov, in sicer:

- V sklepnih misli svoje knjige (str. 266–267) navaja: *»Spopad med člani organizacije TIGR in italijanskim okupatorjem na Mali gori sredi maja 1941 ne moremo imeti za začetek narodnoosvobodilnega boja, temveč bolj za poslednji udarec italijanskega fašizma po tej organizaciji. Za organiziranje in vodenje NOB je morala nastopiti nova sila, Komunistična partija Slovenije.«*
- Delovanje tigrovcev v Avstriji jer bilo povsem neoprezno saj je Abwehr – Nebenstelle III iz Celovca kmalu zatem podtaknil Ferdu Kravanju dva svoja tajna agenta – »Wagnerja« in »Friedla«, ki sta celo sprejemala eksploziv za nove sabotažne akcije!
- Za marec in april 1941 dejansko ne vemo, kje se je Danilo Zelen nahajal in kaj je počel (netočno, saj je bil 25. marca mobiliziran kot rez. obveščevalni častnik VKJ).
- Zelen se je v Ribnici oglasil pri Majniku, ni pa vedel, da je bil premeščen v Kostel ob Kolpi. Sprejel ga je Jože Zalar, ki ga je Majnik določil za sprejem Zelena in Kravanje.
- Zelen se je Zalarju oglasil 11. aprila, naslednji dan pa se je vrnil iz VKJ tudi Majnik. Vsi trije so se skrili v Majnikov bivak, vendar se je Zalar kmalu vrnil v Ribnico.
- Zelen je v Ribnici poznal učiteljici Danico Kiferle in Anko Debeljak (Od vira, ki ne želi biti imenovan sem zvedel, da se je Danilo Zelen aprila 1941, po umiku VKJ, zadrževal zlasti v Ribnice, kjer naj bi imel dekletke)-
- Kravanja se je pojavil sredi aprila in Zalar ga je odvedel v Zvirče, kjer sta se skrivala 14 dni.
- V Ljubljani je deloval močan obveščevalni center VKJ, vendar o njegovem delovanju ne vemo dejansko ničesar, ker je arhiv uničen. Vodil ga je podpolkovnik Branko Plhak, ki je bil tesno povezan z IS (premeščen v Skopje, utonil pri evakuaciji v Grčijo). Zamenjal ga je major Drago Slekovec, prej načelnik ObC na Sušaku (zajet, zaslišan v gestapu in udbi, angažiral Danila Zelena!).
- Stotnik Vladimir Simončič (Goričan, Lado, prikrival se je kot slikar Mirko Soklič v Raduhovi vasi), je obravnaval Rupnikovo linijo na Primorskem, stotnik Jože Lesjak (Dolenc, glavni intendant Mvac in pomočnik komandanta slovenskih četnikov, ubil ga je Jelo Capuder po naročilu kaplana Franca Glavača) je vodil južni (primorski) sektor, severnega (avstrijskega) pa je vodil stotnik Engelbert Ilovar (Rant, Kranjc, najprej pri četnikih, nato pa vodja ObC domobrancev, umrl v Dachau). Znani sodelavci centra so bili policisti Tone Batagelj, Peter Bizjak, Milan Wohinc in Kukavec (Kazimir Kukovec).
- Danilo Zelen je bil osebni prijatelj podpolkovnika Plhaka, pa je bil večkrat pri njem na Menini planini, v njegovi (lovski) koči.
- V Ljubljani je aprila 1941 deloval italijanski protiobveščevalni center, ki ga je vodil karabinjerski stotnik Anacleto Onnis (do jeseni 1942, ko je odšel v Milano), kasneje pa ga je kot podcenter vodil stotnik Nicolo Sinisi (spadal pod tržaški center, ki ga je vodil major Emilio Schiano).
- Dr. Ivan Marija Čok je avtor seznama 86 tigrovcev, ki so ga Nemci aprila 1941 našli v Obveščevalnem oddelku GŠ VKJ! Šlo je za spomenico, ki jo je dr. Čok posredoval 30. 5. 1940 obveščevalnemu oddelku GŠ VKJ s seznamom 86 tigrovcev, ki bi jih kazalo uporabiti v morebitni vojni z Italijo (str 155–162). Ker pa je Čok živel predvsem v Beogradu in ni poznal ljudi, je verjetno pravi avtor tega seznama Ivan Rudolf.

- Zelen in Kravanja sta se srečala aprila v Ljubljani ali zunaj nje, potem sta se skrivala 14 dni v vasi Zvirče, od tam pa šla na Malo goro.
- Italijani so izvedeli (kontrola pošte), da je 24. aprila 1941 mati dobila pismo sina Danila, da se skriva v okolici Ljubljane in prosil za obleko, ker je nameraval skupaj s Čokom in Rudolfom zbežati v London.

Boža Škobernetova, upokojena radijska novinarka, je leta 1990 v Primorskih novicah objavila obširen podlistek o Danilu Zelenu, primorskem rojaku in junaku, ki predstavlja najbolj kompleksno in analitično raziskavo v preiskovalnem novinarstvu. Glavni poudarki o Zelenu bi bili: skrivnostno obnašanje (agenta), velika prizadevnost in izredno domoljubje. Zato jo tudi omenjam in navajam nekaj zanimivih podatkov.

Škobernetova je bila tudi osebno prizadeta, saj je bil njen stari oče prav zaradi teroristične dejavnosti Danila Zelena (uboj italijanskega finančnika) obsojen na 30 let zapora. Takole pravi: *»Menda je bil Danilo Zelen vse do leta 1977 nekakšna skrivnostna osebnost. Tega leta je namreč Srečko Šorli v TV-15 napisal članek z naslovom **Obsojeni za zločin, ki ga niso nikdar storili**. Šlo naj bi za uboj italijanskega finančnega stražnika, ki naj bi ga 30. 11. 1930 storila Franc Fortunat in Danilo Zelen, aretiranih in obsojenih pa je bilo 13 ljudi na visoke kazni zapora 20 in 30 let! Eden od njih, Ivan JUG, je tudi avtor knjige⁶.*

Iz Jugove knjige sledi tudi resno opozorilo o postopkih italijanske ovre, preiskovalcev in sodnikov, ki so tudi nad nedolžnimi zaporniki izvajali grobe in prefinjene metode mučenja in tako izsilili neverjetna priznanja (od 13 sojetnikov jih je samo nekaj zdržalo pod temi pritiski).

Skrbno sem prebral 34 nadaljevanj podlistka novinarka Škobernetove, pa bom izluščil in povzel samo bistvene ugotovitve, ki so podprte z zgodovinskimi viri. Navajam naslednje:

- Danilo Zelen ni bil nacionalist, saj je 1929. leta sprejel jugoslovansko državljanstvo.
- Domači, sošolci (Vladimir Toros) in Just Godnič so vedeli, da se Danilo ukvarja z obveščevalnimi nalogami.
- Ivan Regent se je že 1928 večkrat sestal z Albertom Rejcem, ker sta bila oba prepričana, da je sodelovanje med tigrovci in komunisti možno. Na Regentovo pobudo so 1936 tigrovci in predstavniki KPI v Parizu podpisali sporazum o sodelovanju.
- Danilo Zelen je imel ilegalno ime »Dušan«. Just Godnič navaja, da so operativno vodstvo TIGR-a sestavljali: Albert Rejc, Danilo Zelen, Viktor Bobek, Tone Černač, Ferdo Kravanja in on, Just Godnič.
- Rado Bordon priča, da se je zadnjič srečal v Zelenom 6. aprila 1941 pri Višnji Gori, kjer je bil v nekem štabu, pa ga je zaradi poznavanja italijanskega jezika hotel spraviti v ta štab za prevajalca. Čez dva dni pa mu je povedal, da situacija ni najboljša, in če bo prišlo do razsula, »ne kaže drugega, kot da se kam skrijemo«.

⁶ Ivan Jug, *Moja zaporniška leta – Po nedolžnem v fašističnih ječah*, Branko 2002, Nova Gorica.

- Tone Ferenc v knjigi *Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji* navaja, da so bile vse tri akcije izvedene po načrtih ObC v Ljubljani, pa sta zatem gestapo in ovra sprožila temeljito preiskavo proti Zelenu. Julija 1940 so ga skoraj zajeli, a je pobegnil. Skrival se je tudi v gozdovih nad Reko, pa tudi na otoku Rabu. V Novem (Vinodolskem) pri Crikvenici sta Rejc in Zelen imela počitniško hišico za potrebe tigrovcev.
- Dr. Avgust Sfiligoj v svoji knjigi navaja, da je Zelen po letu 1940 pripravljaj odpor tudi v Sloveniji in Istri. Zato je Zelen center odpora prenesel iz Slovenije v Hrvaško Primorje.
- Just Godnič pove, da sta z Zelenom prišla v Ljubljano 25. marca 1941, ko se je Zelen javil na zborna mesto obveščevalcev Dravske (verjetno Triglavske) divizije okrog Višnje Gore, kjer pa njegov šef ni bil major Branko Plhak, temveč Dragotin Slekovec.
- Ko so Italijani 11. aprila 1941 zasedli Ljubljano, je kapetan Onnis, vodja protiobveščevalnega centra, začel vneto iskati in zapirati Primorje, ki so jim potem sodili na drugem tržaškem procesu decembra 1941 (zajeli 60 tigrovcev). Seveda so predvsem intenzivno iskali Danila Zelena.
- Dr. Lavo Čermelj v svoji knjigi navaja poročilo generala Maria Robottija: »Dne 13. maja se je karabinjerska patrulja ribniške postaje podala, pod vodstvom treh slovenskih orožnikov, k Češarkovi koči na Mali gori, kjer so se po prejšnjih vesteh v neki kmečki koči zabarikadirali prevratni elementi z orožjem in drugim materialom. Drugega, ubitega upornika smo identificirali za Danila Zelena ... Bil je najbolj nevaren teroristični vodja in jugoslovanski vohun, ki je bil tudi v službi angleškega I.S. in je deloval zlasti v Julijski krajini ...«.
- Sledi opis napada na Lovšinovo kočo, ki je podoben že prej navedenemu italijanskemu. Četo grenadirjev je vodil podporočnik Taglienti, prišel pa je tudi poveljnik ribniških karabinjerjev. Karabinjer Lesni naj bi ubil Zelena. Ranjeni tigrovec (Kravanja) se je predstavljal kot Djuro Jovanović in so ga odpeljali v poljsko bolnišnico št. 55 v Kočevju.
- Tone Černač je o spopadu na Mali gori povedal tisto, kar sta mu pozneje v partizanih povedala Majnik in Kravanja: ker je zjutraj deževalo, je Zelen predlagal, da lahko še počivajo, potem pa bodo odšli v notranjost gozda. Skozi vrata je stopil orožnik Pišorn in Kravanja ga je zadel v trebuh. Pogledal je ven in od ključavnice se je odbila krogla in ga zadela v rebro. Potem se je zgrudil. Nadaljevalo se je streljanje in Zelen je dobil strel skozi pljuča in jetra. Majnik je začel vpiti, da se bodo predali. Stopil je ven in so ga vklenili (vzeli tudi uro). Nagovarjali so ga, naj stopi v kočo in privede tudi ostale. Majnik tega ni hotel storiti, saj je bil prepričan, da je Zelen še pri zavesti in da bo na vsakega streljal. Komandir karabinjerjev je ukazal streljati na kočo. Majnik se je zagnal v karabinjerja, ki ga je čuval in zbežal. Zaslišal je strel iz pištole – to je bil strel iz Zelenove pištole. Vklenjeni Majnik je pribežal do nekega kmeta (sorodnika!), ki mu je presekjal lisice.
- Novo pričevanje o smrti Danila Zelena je v radijski oddaji povedal Janez Debeljak, vnuk Debeljaka, lastnika znane gostilne Pri Kramarčku v Ribnici. Majnik je iz Ribnice odšel pred prihodom Italijanov, Zelen pa je bil ob njihovem prihodu v gostilni in celo

popoldne sedel za kmečko pečjo. Zvečer je odšel v Lipovec k družini Češarek, k Škrlovim po domače, kjer se je že nahajal Majnik. Potem je 13. maja prišlo do spopada na Mali gori. Kasneje je Majnik še prihajal k njim kot partizan. Decembra 1943 je bil spet pri njih s skupino partizanov in ko so odšli k sosedu Peliconu, se je zaslišalo streljanje. Zjutraj so našli Majnika na cesti, mrtvega.

- Jože Zalar je povedal, da je stanoval pri Majniku v Ribnici. Skupaj sta uredila nekaj skrivališč orožja, ki so ga prinašali v drugi polovici januarja 1941, vse do njegove premestitve v Kostel ob Kolpi. Naročil mu je, naj uredi dva bivaka za tri ljudi, enega na Mali gori in drugega na Veliki gori. Drugi dan po razpadu Jugoslavije (7. april?), bil je petek proti večeru, se je pri njen zglasil neznanec in pokazal dogovorjeno šifro (polovico razglednice) in naročil, naj ga skrije. Sin ga je odpeljal proti pripravljenemu bunkerju, vendar se je zjutraj vrnil. Takrat se je pojavil tudi Majnik in je izvedel, da je neznanec bil Danilo Zelen. Z Anko Debeljak so pripravili nekaj opreme in hrane in zvečer s sobote na nedeljo odšli v bivač poleg brezna Žiglovica. Majnik je Zalarja poslal v Ribnico, da bi poizvedel, do kam so prišli Italijani. Zvečer mu je poročal, da so Italijani šele okrog Turjaka. Majnik in Zelen sta se odločila, da se bosta premestila v skrivališče bliže Strugi. Majnik mu je potožil, da je Zelen postal živčen, pa je šel k dr. Oražmu po nekaj zdravil in pomirjeval. Zdravila in nekaj perila, ki ga je pripravila Anka Debeljak, je odnesel v skrivališče. Majnik ga je tedaj prosil, naj gre k Lovšinu po ključ od njegove kočice, da bi se v primeru dežja zatekli pod streho. V četrtek mu je priskrbel ključ od kočice. Ko je Zalar naslednji teden nameraval v Kočevje, obenem pa tudi k Lovšinovi kočici, mu je nekdo povedal, da »tisti, ki je za Veliko noč bil pri njem, leži mrtev v mrtvašnici. Šel je k mrtvašnici – in zagledal mrliča, Zelena.

Albert Rejec v knjigi *Pričevanja o TIGR-u* (dejansko gre za interpretacije njegovih izjav na udbi, ki jih je posredovala njegova soproga) navaja naslednja dejstva o povezavah z domačimi in tujimi obveščevalnimi inštitucijami:

- Danilo Zelen je od 1929 odgovarjal za gverilsko delovanje, pa je v obdobju 1928–1931 opravljal tudi sabotažne akcije (str. 52).
- Rejc in Zelen sta 1936 v Parizu podpisala sporazum o sodelovanju s KPI.
- Septembra 1939, z začetkom 2. svetovne vojne, se TIGR preimenuje v Antifašistično organizacijo Slovencev in Italijanov v Italiji – cilj: sodelovanje z zavezniki zaradi podpore pri osvoboditvi izpod fašističnega režima.
- Rejc in Zelen sta 1939 vzpostavila stik z britanskim IS (Evans, tiskovni predstavnik britanskega konzulata v Zagrebu) – stike vzdrževal Zelen (str. 24).
- Ivan Rudolf (predsednik Branibora) in Zelen sta 1940 vzpostavila zvezo z Alecom Lawrensonom, lektorjem angleščine na ljubljanski Univerzi – stike vzdrževal Zelen (str. 25).
- Zelen je imel 3 radijske postaje: dve je predal, eno pa je zadržal zase, ker je načrtoval, da bo po umiku VKJ ostal v zaledju italijanske vojske (ali jo je imel na Mali gori, Rejcu ni znano).

- Rejc je v Beogradu od leta 1940 od kapetana Ballyja prevzemal eksplozivna sredstva in jih v Ljubljani predajal Zelenu.
- Zelen je imel v Ljubljani najtesnejše zveze s podpolkovnikom Brankom Plhakom, po letu 1940 pa z majorjem Slekovcem in kapetanom Ilovarjem.
- Sabotažne akcije proti Avstriji in Italiji so od 1940 vodili Rejc, Zelen in Kravanja.
- Prek GŠ VKJ je dr. Čok uredil, da je Zelen v Ljubljani prevzel orožje od podpolkovnika Plhaka.
- Zelen in Černač sta upoštevala navodila Pepeta Kukca in sta stalno nosila malokalibrsko pištolo zaradi dogovora o samomoru, da ne bi živa padla Italijanom v roke (str. 97).
- Černač je potrdil, da sta Zelen in Fortunat 30. novembra 1930 blizu Koprivišča pri Kalu streljala na italijansko motorno vozilo in pri tem zadela finančnika (glej knjigo Juga).
- Predstavniki IS so predvsem želeli podatke obveščevalnega značaja (podmornice, torpedo in podobno).
- Komunisti Elio Negri in Albin Dujc sta Italijanom ovajala tigrovce in komuniste na drugem tržaškem procesu (str. 32).

Dr. Milico Kacin - Wohinz ni potrebno predstavljati, saj je tudi širši javnosti znana kot ena od najboljših poznavalcev zgodovine Primorcev, pa tudi TIGR-a. Njena znanstvena dognanja so vedno podprta s primarnimi viri. To velja predvsem za njeno navedbo, da je bil Danilo Zelen povezan z obveščevalno službo VKJ in britanskega IS-a. V Slovenskem biografskem leksikonu je o njegovem obveščevalnem delovanju zapisala naslednje: »V času vojne napetosti med It (Italijo) in Jslo (Jugoslavijo, navedbe v oklepajih moje) je organ. obveščevalno mrežo na Primor. in med emigranti ter posredoval podatke o ital. vojski obveščevalnemu centru poveljstva Dravske divizije v Lj (Ljubljani, pravilno je poveljstvo Dravske divizijske oblasti ali pa Triglavske divizije) v začetku 2. svet. vojne pa tudi angl. Intelligence Service. Aprila 1941 je v okolici Ribnice s sodelavci pripravil 4 bunkerje z orožjem in razstrelivom, namenjene bodoči gverili proti okupacijskim silam (Anton Majnik je orožje pozneje izročil Ribniški partizanski četi). Po okupaciji Sje (Slovenije) se je Z (Zelen) umaknil v ilegalo na Ravno (pravilno Malo) goro v Češarkovo kočo skupaj z Majnikom in Ferdom Kravanjo«.

Dr. Jerca Vodušek - Starič je v svoji monografiji o slovenskih špijonih Soe razkrila mnoge šokantne zanimivosti, med drugim tudi to, da je bil slavni olimpijonec Leon Štukelj agent britanske Soe. Seveda je na podlagi primarnih virov ugotovila tudi zveze organizacije TIGR-a s francosko in britansko obveščevalno službo, predvsem s Soe, ki je ustanovljena 1938, in sicer:

- Z britansko obveščevalno službo (IS) sta zveze vzdrževala predvsem Ivan Rudolf in dr. Ivan Marije Čok.

- Vodja TIGR Albert Rejc je bil v Beogradu na zvezi z britanskim majorjem – obveščevalcem Julianom Hannonom - Cezarjem (str. 56), ki je konkretne naloge posredoval Zelenu.
- Albert Rejc je udbi izjavil, da sta z Danilom Zelenom pristopila k organizaciji Soe leta 1939 (str. 88), zveze pa sta vzdrževala konzul Alexandar Lawrenson v Ljubljani (kodna oznaka D/H6) in John Bennetton v Beogradu. Po oceni Sdv Slovenije je bilo med 470 tigrovci 9 agentov Soe (str. 15).
- Major Dragotin Slekovec, predzadnji načelnik ObC VKJ v Ljubljani, je udbi povedal, da je kot poveljnik obmejne čete v Žireh v letih 1930–1937 članom TIGR-a dobavljal orožje.
- Po analizi udbe je bil ObC VKJ v Ljubljani najučinkovitejši obveščevalni center v Jugoslaviji, ki ga je do 1930 (1932) vodil polkovnik Viktor Andrejka, ko je italijanska ovra razkrila njegove agenturne zveze v Trstu in Gorici. Dejansko je šlo za agenturo iz vrst orjune (1928–1931), šele pozneje s tigrovci. Do 1935 je ObC sodeloval s francosko, pozneje pa z britansko obveščevalno službo.
- TIGR je bil najmočnejša baza za britansko obveščevalno službo, zatem pa društvo Branibor, ki ga je vodil inž. Janko Mačkovšek (str. 145).
- Nemci so leta 1940 vneto iskali tudi Danila Zelena in Ivana Rudolfa, vendar sta se dobro prikrivala.
- Zelen je konec 1940 prejel od Soe dve radijski postaji (str. 223).
- Majorja Slekovca je 1. aprila 1941 zamenjal major Predrag Stefanović (str. 156).

Dr. Anton Žabkar je v svoji študiji temeljito obdelal tudi vojne načrte VKJ, vendar v nobeni inačici ni omenjen TIGR niti kakšna diverzantska in sabotažna akcija, kakor to skušajo prikazati »zgodovinarji«, še manj pa razne gverilske vstaje na Primorskem in podobno. Dr. Žabkar se strinja, da je ob kakšni inačici vojnega načrta po letu 1940 obstajala priloga obveščevalne službe o delovanju v zaledju morebitnega agresorja, vendar se je to lahko nanašalo samo na četniške enote, ki so bile namenjene in tudi usposobljene za gverilsko delovanje. Takšnih enot pa organizacija TIGR ni imela. Morda je v obveščevalni prilogi bilo omenjeno obveščevalno delovanje TIGR-a, saj je maja 1940 prav obveščevalnemu oddelku GŠ VKJ dostavljena Čokova spomenica o možnostih takšnega delovanja TIGR-a s seznamom 86 tigrovcev, med njimi tudi Danila Zelena. Seveda je nemški gestapo navedeni seznam rade volje predal italijanski ovri, ki ga je seveda temeljito izkoristila pri pripravi 2. tržaškega procesa proti tigrovcem decembra 1941.

Geostrateški položaj Dravske banovine v obdobju 1920–1941 v odnosu do Italije – položaja na Primorskem (TIGR)

Po koncu 1. svetovne vojne se je geostrateški položaj zdajšnje Slovenije, tedaj uradno Dravske banovine, dramatično spremenil: tretjina ozemlja (Primorska) je pripadla Italiji,

ostali del pa bi v primeru vojnega spopada postal glavna fronta proti napadalcu z zahoda in severa. To je postala vse bolj očitno ob krepitvi fašizma v Italiji in nacizma v Nemčiji.

To je seveda privedlo do tega, da so vojaški teoretiki v Jugoslaviji začeli intenzivno proučevati italijanske oborožene sile in vojno doktrino, odgovorni organi GŠ VKJ pa so tudi sestavljali in dopolnjevali vojno-obrambne načrte. Na tej osnovi se je pričelo z utrjevanjem zahodne in deloma severne meje (Rupnikova linija).

V mirnodobnem času je Dravska banovina predstavljena kot Dravska divizijska oblast, medtem ko je v vojnem času spadala pod novoformirano 7. armado pod poveljstvom generala Dušana Trifunovića⁷. V 7. armado sta spadali Dravska (Maribor) in Triglavsko (Ljubljana) divizija ter trije planinski odredi (Triglavski, Risnjaški in Liški), pa tudi štirje posadkovni polki in druge enote. Le-ta pa je, poleg 4. armade, spadala v 1. skupino armad VKJ. Vojni načrt je predvideval 18-dnevno mobilizacijo in koncentracijo. Vse je šlo narobe! Vojni načrt je bil zgrešen in izdan (načelnik GŠ VKJ, armadni general Petar Kosić je bil agent nemškega abwehra). General Trifunović je šele 2. aprila prišel v Ljubljano, da bi se na kratko srečal z banom Natlačenom. Do 6. aprila je mobilizirano okrog 30 % rezervistov, po 10. aprilu pa se je celotna 7. armada umaknila iz Slovenije, predala Nemcem in ustašem ali pa so se vojaki razbežali. Zato je imel ban dr. Natlačen še kako prav s svojo zahtevo, da vojska ni rušila načrtovanih objektov in mostov (razen na Muri in v Mariboru).

Navajam slovenske generale in starešine, ki so bili odgovorni za obrambo Dravske banovine: divizijski general Leon Rupnik – načelnik štaba 1. skupine armad (po nekajmesečni internaciji v Gonarsu je bil izpuščen, pozneje ustanovitelj slovenskega domobranstva, tudi glavni inšpektor), brigadni general Anton Lokar – načelnik štaba 4. armade (v nemškem ujetništvu), major Karl Novak, načelnik štaba Triglavskega planinskega odreda (pozneje poveljnik slovenskih četnikov), major Franjo Flegl – načelnik štaba Risnjaškega planinskega odreda (pozneje v četniškem štabu generala Draža Mihailovića).

Mimogrede moram omeniti, da je v kritičnih trenutkih okupacije Slovenije oz. takratne Dravske banovine aprila 1941, ban dr. Marko Natlačen odigral pozitivno vlogo v dveh primerih, in sicer:

- ko je na poveljniškem mestu Triglavsko divizije v Zagradcu pri Grosuplju obiskal generala Dragišo Pandurovića in njegov štab, je izvedel, da se bo VKJ umaknila iz Slovenije, in je dosegel, da je upokojeni polkovnik Viktor Andrejka, bivši načelnik ObC VKJ v Ljubljani, prevzel poveljevanje nad umikajočimi deli VKJ in tako poskrbel za zaščito skladišč hrane in prometne komunikacije;
- in drugo, ker se ni mogel sprijazniti z italijansko okupacijo (po rodu je bil Primorec), je naivno pričakoval, da bo uspel nagovoriti nemškega generala Huberta Lanza, poveljnika 1. divizije 49. planinskega korpusa, ki je že prispel v Celje, da prav nemška

⁷ Mile Bjelajac – Predrag Trifunović, *Između vojske i politike (Biografija generala Dušana Trifunovića 1880–1942)*, Inis 1997, Beograd.

vojska zasede celotno Dravsko banovino. V to mirovno delegacijo je v Celje povedel general Leona Rupnika, šefa politične policije dr. Lovra Hacina (sicer nemškega agenta) in njegovega namestnika dr. Vladimirja Kanteta (vrhunskega sodelavca Vos-a)⁸. Zelo verjetno je, da je dr. Natlačen tudi vedel, da je dr. Kante, sicer njegov rojak iz Primorske, nagovoril dr. Hacina, da so na politični policiji uničili vse dokumente o političnih nasprotnikih, torej tudi tigrovcih. Znano je, da je dr. Kante tudi pozneje ščitil tigrovce ...

Dr. Marko Natlačen (1886–1942)
(Vir: Slike, Google)

Ofenzivni obveščevalni center VKJ v Ljubljani je od svoje ustanovitve 1922 imel glavno torišče svojega delovanja proti Italiji, deloma pa tudi proti Avstriji. Številni begunci iz Primorske po letu 1918 so bili primerni kadri ne samo za obveščevalne, temveč tudi za diverzantske in druge oborožene akcije. Obveščevalci so seveda takšne in podobne priložnosti s pridom izkoristili, saj so na tej osnovi lahko tudi snovali čvrste obveščevalne in druge pozicije v sami Primorski in Italiji, pri čemer sta patriotizem in domoljubje odigrala nadvse pozitivno vlogo.

Kdaj je prišlo do prvega angažiranja TIGR-a po načrtih vojaške obveščevalne službe VKJ, verjetno ne bomo izvedeli iz vojaških arhivov, lahko pa iz dveh posrednih virov. Prvi so podatki o obtožbah na prvem tržaškem procesu, drugi pa so iz delovanja ObC VKJ v

⁸ Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju, *Dr. Vladimir Kante, namestnik upravnika politične policije v Ljubljani, vrhunski tajni sodelavec Vos in Ozne – kdo ga je izdal nemškemu gestapu?*, domena www.vojastvo-military.si, objavljeno 19. 8. 2014.

Ljubljani, ko je bil šef centra polkovnik Viktor Andrejka zamenjan prav zaradi italijanskih dokazov o obveščevalnem »napadu« na Italijo.

Zato podajam kratek pregled delovanja tega obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani

Pregled delovanja ljubljanskega Obveščevalnega centra VKJ in zveze z organizacijo TIGR

V svoji knjigi *Legendarni slovenski obveščevalci (in protiobveščevalci)*⁹ sem podrobno opisal organizacijo in delovanje ljubljanskega obveščevalnega centra Vojske Kraljevine Jugoslavije, pa ob tej priložnosti omenjam povezave z organizacijo TIGR. Center je ustanovil in vodil generalštabni major Viktor Andrejka vse od 1922 do 1930. Formacijsko je pripadal poveljstvu Dravskega divizijskega območja, dejansko pa je šlo za najbolj izpostavljen ofenzivni center vojaške obveščevalne službe VKJ, ki je bil prvenstveno usmerjen proti Italiji in Avstriji. Zato je tudi razumljivo, da je bila prav proti tema dvema državama organizirana najbolj široka in tudi kvalitetna mreža tajnih obveščevalnih sodelavcev, tudi tigrovcev. Glavni je bil vsekakor Danilo Zelen, ki je zaradi svojega položaja v TIGR-u in povezavah z britanskim IS in SOE postal tudi rezervni častnik obveščevalne službe.

Zaradi dvojnih nalog, obveščevalnih in diverzantskih, kakršne so orjunaši in tigrovci tudi samovoljno izvajali, je italijanska protiobveščevalna služba okrog leta 1928 odkrila obveščevalne mreže v Trstu in Gorici, ki so bile neposredno povezane z obveščevalnim centrom v Ljubljani. Zato je moral takrat že generalštabni polkovnik Viktor Andrejka odstopiti, da ne bi povsem onemogočil nadaljnjega delovanja tega obveščevalnega centra. Ker je Danilo Zelen povezoval delovanje goriške in tržaške skupine tigrovcev z Ljubljano, je bil tesno povezan tudi z ljubljanskim (in prej še s sušaškim) obveščevalnim centrom VKJ.

Anton Batagelj, doma iz Šturij pri Ajdovščini, je bil leta 1923 postavljen za načelnika obmejnega komisariata na Jesenicah, ki je že od leta 1924 aktivno sodeloval z majorjem Andrejko, predvsem pa je v svoje delovanje vključil številne primorske rojake, med njimi tudi najbolj aktivne tigrovce (izdaja prepustnic, omogočanje ilegalnih prehodov tigrovskih kurirjev, prenos propagandnega in sabotažnega materiala).

Zaradi delovanja tigrovcev na Primorskem je italijanska ovra – politična policija, s široko mrežo ovaduhov in vohunov, okrepila delovanje, vendar kljub množičnemu terorju ni uspela zlomiti upornih Primorcev. V začetku 1928 so prek ovaduha italijanskega konzulata v Ljubljani uspeli odkriti močne tigrovske organizacije v Gorici in Trstu, pa je leta 1930 sledil znani prvi tržaški proces. Zaradi sodelovanja z ljubljanskim centrom vojaške

⁹ Marijan F. Kranjc, *Legendarni slovenski obveščevalci*, Pro-Andy 2012, Maribor.

obveščevalne službe so bili v Trstu, poleg Antona Batagelja, obtoženi (in dejavnost dokazana) Slavko Bevk, Andrej Manfreda in Ivan Lenardič. Ostalim vohunstva niso dokazali. Vse to je pripeljalo do tega, da je moral polkovnik Viktor Andrejka, kot dejanski organizator dotedanjšega tigrovskega sodelovanja, zaradi interesov službe sredi leta 1932 tudi odstopiti.

Viktor Andrejka, polkovnik VKJ
(Vir: Slike, Google)

Ne smemo zanemariti dejstva, da so se vojaški obveščevalci povezovali z različnimi domoljubnimi in polvojaškimi organizacijami, društvi in strankami, saj so le tako prišli v stik z vojaško izobraženimi kadri, ki so bili tudi najbolj uporabni za zbiranje vojaško-obveščevalnih podatkov. Novi načelnik vojaško-obveščevalnega centra je tudi dodobra izkoristil splošno protifašistično in protinacistično razpoloženje zlasti Primorcev in se je tako naslonil na domoljubne organizacije ali stranke in njihove voditelje.

Gre predvsem za prvo nacionalistično organizacijo, orjuno – Organizacijo jugoslovanskih nacionalistov, ki je bila 1922 preoblikovana iz dalmatinske mladinske organizacije in se je hitro širila po vseh delih nove države. Slovenski vodje, ing. Marko Kranjc in ostali, so imeli že od vsega začetka neposredne stike z načelnikom centra in prek njega menda dobivali tudi orožje.

Posebno mesto so imele tudi razne druge organizacije, kot so Narodna odbrana, sicer stara srbska polvojaška organizacija, ki jo je v Slovenji vodil dr. Josip Cepuder, Branibor (vodja ing. Janko Mačkovšek), Tabor, strelske družine, pozneje, po prepovedi 1928, pa tudi organizacije sokolov in orlov.

Kot sem že omenil, je tigrovska organizacija na Primorskem »padla« v Ljubljani, saj je ovaduh italijanskega konzulata izvedel za dokaj nekontrolirano delovanje pristašev Orjune. Ti so imeli celo posebno obveščevalno skupino, ki jo je vodil Jože Kukec, in se je direktno

sporazumevala z Andrejko, ta pa je določene podatke posredoval tudi francoski in češki obveščevalni službi.

Zdi se mi povsem logično, da se je center vojaške obveščevalne službe v Ljubljani, ki je imel tudi sekcijo za protiobveščevalno delo, ukvarjal tudi s kontrolo in vdori v tuja konzularna predstavništva v Ljubljani. Znan je npr. vdor orjunašev v pisarno italijanskega generalnega konzula Gavottija na Erjavčevi cesti (pridobili so kuharico, prepisovali dokumente in podobno), ki naj bi ga organiziral francoski konzulat. Po mojem je šlo za dobro načrtovano akcijo Andrejkovega vojaško-obveščevalnega centra, ki je vzdrževal tesne zveze s slovenskim vodstvom Orjune. Dejansko je šlo za vrhunski dosežek vsake protiobveščevalne organizacije, ki zahteva temeljite priprave in strokovno vodenje, saj podobne akcije ne more izvesti neka strankarska skupina. Namreč, po tajnem vstopu v konzulat so tudi s ponarejenim ključem odprli glavni sef, kjer so našli seznam 15 agentov v Ljubljani, ki so aktivno delali za italijansko vojaško-obveščevalno službo in politično policijo – ovro. Glavni med njimi naj bi bil neki Perić, ki so ga jezni orjunaši takoj zatem leta 1928 likvidirali kar na cesti. V zvezi s tem naj bi francoska vlada celo posredovala, da se Italijanom prepove takšno obveščevalno delovanje in odpokliče ne samo generalnega konzula v Ljubljani, temveč tudi italijanskega ambasadorja v Beogradu Bodrera, sicer osebnega prijatelja kralja Aleksandra.

Predstavil sem tudi podatek iz arhivov Kos JLA, da je imel glavne zveze s tigrovci center vojaške obveščevalne službe VKJ na Sušaku, zlasti njegova načelnika major Dragotin Slekovec in kapetan Savo Janković, ki so ju Nemci leta 1941 ujeli in temeljito zaslišali. Kot sodelavec tega centra se omenja tudi Danilo Zelen. Poleg tega je ing. Vladimir Feller iz Zagreba, sodelavec sušaškega centra, kasneje vodil del tigrovcev in izvrševal naloge britanske obveščevalne službe. Nazadnje se je Feller povezal z znano britansko obveščevalno mrežo Bbz, ki sta jo iz Ljubljane vodila major Ante Anić, bivši obmejni komisar v Mariboru, in polkovnik Vladimir Vauhnik, oba dobra znanca polkovnika Viktorja Andrejka. Navedel sem tudi, da je imel italijanski vojaški ataše svojega tajnega sodelavca celo v obveščevalnem oddelku Glavnega generalštaba VKJ, pa mu tako ni bilo težko priti do podatkov o tigrovcih – obveščevalcih in diverzantih, ki so aktivno delovali proti Italiji.

V ARS sem 10. marca 2010 pridobil dokument kvesture iz Gorice z dne 3. aprila 1928 (AS 1931/2021 str. 104), v katerem je kapetan Adolfo Perthem obširno poročal o »podpolkovniku Andrejka Rodolfo Vittorio«, obveščevalcu iz poveljstva Dravske divizije v Ljubljani, ki je vzdrževal številne vohunske stike z osebami iz Trsta in Gorice, neposredno in prek Antona Batagelja.

Po goriškem in tržaškem procesu proti tigrovcem leta 1930 in odstopu polkovnika Viktorja Andrejka (1932) so se tigrovci in orjunaši razšli. Tudi francoska obveščevalna služba se je leta 1935 umaknila iz Slovenije. Njeno vlogo je zatem prevzela britanska obveščevalna služba IS (lektor Aleksander Lawrenson na ljubljanski Univerzi, pozneje vicekonzul v Zagrebu) in tudi Soe (kapetana John Evans, sicer dopisnik Reuterja, in William Stuart), pa

tudi sodelovanje z vojaško obveščevalno službo VKJ, ki je tigrovce tudi množično uporabljala za obveščevalno-diverzantske naloge proti Italiji in Avstriji.

Kasneje naj bi tigrovce pri ljubljanskem centru vojaške obveščevalne službe zastopala prof. Ivan Rudolf - Učenikov iz Trsta, tudi agent IS, in Anton Lipnik.

Polkovnik Viktor Andrejka je bil uradno upokojen 23. maja 1932, vendar menim, da je bil dejansko odstavljen (zamenjan) že 30. julija 1930, ko je bil »uradno« razglašen kot »nesposoben za terensko službo, sposoben za pisarniško«, in je potem dve leti usmerjal svojega naslednika.

To je bil kapetan, pozneje podpolkovnik, Branko Plhak, lažno ime Andrejčič, rojen 1898 v Žalcu, češke narodnosti, poročen s Črnogorko Danico, brez otrok, prijavljen v Ljubljani, na Streliški 22. Imel je uradni naziv »obveščevalni častnik Glavnega generalštaba VKJ«, saj sta bila obstoj in lokacija centra vojaške obveščevalne službe Dravske divizije še nadalje prikrita. Ker se je medtem reorganizirala tudi celotna obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost – vse niti so se namreč stekale prav v omenjeni center, je razumljivo, da sta se povečala tudi njegova vloga in obseg dela. Tako so bili na center vezani obmejni komisariati, uprava politične policije (Anton Vrečar), poveljstvo orožništva (polkovnik Alojzij Barle, 1940) in tudi odsek za javno varnost banske uprave (Anton Batagelj, Franjo Čermak). Njegov center, imenovan kar »Plhakov center«, so nemški obveščevalci odkrili že 1939 in ga imeli za zelo uspešnega, podpolkovnik Plhak pa je veljal za enega od najboljših slovenskih vojaških obveščevalcev, saj so njegove agente gestapovci odkrili šele leta 1944, nekaj pa tudi udba v povojnem času. Njegov pomočnik je bil major Vladimir Simončič - Goričan, doma iz Gorice, po vojni novinar pri Tovarišu.

V ljubljanskem centru vojaške obveščevalne službe so svoje znanje in izkušnje preverjali naslednji častniki: podpolkovnika Jaklič in Vladimir Simončič, majorji Mirko Tomić (pozneje načelnik mariborskega centra, ustaši so ga aretirali 1941, zato je naredil samomor), Drago Slekovec (pozneje načelnik sušaškega centra, maja 1941, v nemškem ujetništvu), Radovan Ulepić, Predrag Stefanović, Savo Janković (načelnik sušaškega centra), kapetana Josip Lesjak - Lampe (načelnik protiobveščevalne sekcije vojaško-obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani, namestnik majorja Karla Novaka, poveljnika slovenskih četnikov, jeseni 1942 so ga domobranci zverinsko ubili, menda zaradi zvez s partizani) in Berto Ilovar - Kranjc (Lesjakov namestnik, pozneje pribočnik majorja Karla Novaka, tajno sodeloval in prestopil k domobrancem) itd.

Zaradi izredne aktivnosti in tudi uspešnosti ljubljanskega obveščevalnega centra, ne samo proti Italiji, temveč tudi proti Nemčiji (primer Wedam oz. ofenzivni vdor v nemški obveščevalni center v Celovcu, pa tudi dejavnost polkovnika Vladimirja Vauhnik v Berlinu), so izzvali silovit nemški pritisk na vseh ravneh proti obveščevalni dejavnosti, ki se je širila iz Ljubljane. Načelnik GŠ VKJ, armadni general Petar Kosić (1940–1941), je bil agent Abwehra, pa tudi Dragi Jovanović, šef beograjske policije, agent gestapa, sta dosegla, da je moral divizijski general Dragoslav Milosavljević, načelnik Obveščevalne uprave GŠ VKJ, opraviti inšpekcijski pregled v Ljubljani, nato je bil podpolkovnik Plhak

zamenjan in premeščen v Skopje (maja 1941 utonil pri umiku iz Soluna proti Egiptu, ko so Nemci potopili ladjo). Na njegovo mesto je bil postavljen major Drago Slekovec, že prej operativec tega centra, pozneje na dolžnosti načelnika centra v Sušaku. Seveda so sledile številne spremembe, tudi kadrovske. Policija je zamenjala vodilne v obmejnih komisariatih. Major Slekovec je moral pretrgati neposredne stike z britansko obveščevalno službo, ni pa povsem jasno, na katero stran se je nagnil (od 1. maja 1941 v nemškem ujetništvu, zasliševal ga je gestapo, po osvoboditvi tudi udba). Tako ga je 1. aprila 1941 zamenjal namestnik major Predrag Stefanović. Ko je major Simončič uničil mariborski in ljubljanski arhiv, sta oba centra prenehala delovati.

Generalštabni polkovnik Viktor J. Andrejka (1881–1947), ki izvira iz ugledne vojaške družine, tudi plemenite Livnograjske, je vsekakor zadnji slovenski častnik v vrhu vojaške obveščevalne službe avstro-ogrske vojske in obenem prvi slovenski častnik vojaške obveščevalne službe, vodja najboljšega centra vojaške obveščevalne službe VKJ v Ljubljani, ki je tudi tigrovce organizirano usmerjal v njihovi borbi za slovensko Primorsko. Bil je tudi Maistrov borec, prvi pisec zgodovine slovenske vojske in vodja Legije koroških borcev. Kot zadnji častnik VKJ, ki je zapuščal Ljubljano, je preprečil, da bi se aprila 1941 uničila skladišča hrane, zato je bil med italijansko okupacijo sredi 1943 postavljen za načelnika preskrbovalnega urada prav v Ljubljani. Ni se opredelil za nobeno vojskujočo se stran, sprejel je le dolžnost, da je bil član četverice generalštabnih častnikov v Sloveniji (major Novak, podpolkovnik Peterlin in polkovnika Vauhnik in Andrejka), tudi »Slovenske zaveze«. Ob koncu 1944 je veljal za naslednika generala Leona Rupnika na položaju prezidenta Ljubljanske pokrajinske uprave. Verjamem, da je kot izkušen vojaški obveščevalec tudi tajno sodeloval na pravi strani, podobno kot polkovnik Vauhnik (z Vorancem), torej z OF.

Tako je bil za načelnika v Ljubljani postavljen še sposobnejši major Drago Slekovec, ki je dotlej vodil obveščevalni center na Sušaku. Bil je izredno energičen in uporen častnik. Takoj se je podal na delo, da bi vzpostavil novo obveščevalno mrežo v Italiji, in še okrepil tisto v Avstriji oziroma proti Nemčiji. In uspel je! Dosegel je največji obveščevalni uspeh: tajni prodor v Abst Celovec – njegov tajni sodelavec Emil Wedam je ne samo uspel narediti dvojnik ključa osebne blagajne načelnika v Celovcu, temveč je tudi pravočasno izvedel tudi za največjo skrivnost tistega trenutka – datum napada na Jugoslavijo!

Center vojaške protiobveščevalne službe je v Ljubljani vodil stotnik Franc (Jože) Lesjak, s psevdonimom »Dolenc«. Bil je izredno sposoben protiobveščevalec; v začetku je bil 1939 premeščen v Ljubljano. Tradicionalno je bilo, da so obveščevalno in protiobveščevalno službo v Dravski divizijski oblasti (Dravski banovini) oziroma v Sloveniji, vodili in usmerjali slovenski častniki, predvsem zaradi tega, ker so poznali jezike sosednih držav (nemškega, italijanskega) in razmere. V začetku 1940 je bil ljubljanski center okrepljen s prihodom stotnika Engelberta – Berta Ilovarja, ki je uporabljal psevdonima »Rant« in »Kranjc«. Nemška agentura je to takoj občutila, pa so se podali v lov za nevarnim prišlekom. Administrativne posle je opravljal narednik Jože Rožanc.

Zaključna analiza varnostne študije primera in rekonstrukcija delovanja Danila Zelena v obdobju marec–maj 1941 (spopad na Mali gori)

a) Splošne opombe o TIGR-u

Navajam nekaj splošnih opomb o delovanju in organizaciji TIGR, in sicer:

- Pravi tigrovci so menda zelo redko omenjali organizacijo TIGR, saj so navadno govorili samo o »Organizaciji«. Po letu 1936, ko je podpisan sporazum med TIGR-om in KPI, je bil uradni naziv: *Narodno revolucionarna organizacija Slovencev in Hrvatov v Julijski kraji*. Zdi se, da se novodobnim »tigrovcem« ne zdi primerno, da je šlo za »revolucionarno« organizacijo, pa tudi za povezave s Hrvati (?).
- Zelen je celo načrtoval, da po letu 1941 prenese težišče delovanja v Hrvaško Primorje, torej v zaledje okupatorske (italijanske) vojske.
- Očitno je šlo za direktivo (odobritev) kominterne, da primorski tigrovci sodelujejo z organi KPI, kar je verjetno tudi razlog, da NRO ni bila poklicana med ustanovne člane slovenske OF (Kardelj je kot agent kominterne usmerjal delovanje KPI).
- Tudi Zelen je uradno sodeloval s komunisti (italijanskimi), pa tudi slovenskimi (Regent in drugi), zato je prav smešna naknadna trditev Tatjane Rejc, da tigrovci niso sodelovali s komunisti (njen soprog in vodja tigrovcev Albert Rejc je bil od 1943 v partizanih, po osvoboditvi pa je organom udbe kar dosti tega povedal in kasneje dobil tudi službo v Ljubljani). Tudi sicer je večina tigrovcev sodelovala v NOB in s KP Slovenije (tudi Kravanja in Majnik, povsem nedokazane pa so trditve, da so ju likvidirali vosovci).
- Ker je TIGR deloval v glavnem po principu ilegalnih trojk, lahko rečemo, da ni šlo za enovito in centralizirano vodeno tajno organizacijo, saj je dejansko delovala v treh krogih. Prvi je »beograjski«, v katerem je bil ideološki vodja Albert Rejc, ki je imel okrog sebe posameznike, ki so morali emigrirati ne samo iz Primorske, temveč tudi iz Slovenije. V Beogradu so imeli zaslonbo v uradnih krogih, tudi v GŠ VKJ in »Ujke«, predvsem pa v britanski ambasadi. Med njimi je bil tudi skoraj pozabljeni Josip Gabršček, za katerega usodo sem šele nedavno zvedel (obsojen na smrt 1948 v Srbiji)¹⁰.
- Drugi krog je bil »ljubljski«, kjer je glavno vlogo imel Danilo Zelen, predvsem kot vojaški oz. gverilski vodja, ki je od Rejca prejemal predvsem minsko-eksplozivna sredstva (britanska), zatem pa je posamezne akcije koordiniral z odgovornimi operativci ljubljanskega obveščevalnega centra VKJ.
- Tretji krog, »primorski«, so predstavljali člani TIGR-a na Primorskem, organizirani v ilegalne trojke – po podatkih slovenske udbe naj bi jih bilo okrog 470, od tega je

¹⁰ Marijan F. Kranjc, *Ali je bil Jožef Gabršček (Josip Gaberšček) zares italijanski vohun?*, spletni članek na <http://home.amis.net>, zadnja objava 18. 10. 2013.

deveterica, na čelu z Danilom Zelenom, sodelovala z britanskimi obveščevalci. Število tajnih sodelavcev z ObC VKJ je bilo neprimerno večje.

- Tigrovci in njihovi simpatizerji, predvsem domači duhovniki, so bili tudi nosilci kulturnega boja in domoljubne vzgoje mladega rodu.
- Ljubljanski obveščevalni center VKJ je očitno že pred letom 1930 koordiniral posamezne akcije, v katerih so sodelovali orjunaši in tudi tigrovci. Britanski IS je tigrovce vključil v svoje obveščevalne akcije šele po letu 1935 (odhod Francozov), od 1938 pa je nova britanska sabotažno-diverzantska služba – Soe navezala stike s tigrovci, prek Rejca in Zelena.
- Italijanske oblasti, zlasti policija in sodstvo, so proti tigrovcem uporabljali zelo brutalne metode, pa so tako izvedli tudi dva večja sodna procesa (1930 in 1941). Nekje sem zapisal, da so tigrovci predvsem »padali« v Ljubljani (konzulat) in Beogradu (kjer je imela opra nekaj tajnih sodelavcev, celo v GŠ VKJ).
- Aprila 1941 so Nemci v GŠ VKJ našli seznam 86 tigrovcev, ki ga predal dr. Ivan Marija Čok, a očitno mu ga je pomagal sestavljati še kdo iz vodstva (verjetno Ivan Rudolf, ki je dobro poznal večino tigrovcev).
- Iz že omenjene knjige Ivana Juga sem lahko ugotovil, da so v italijanskih zaporih klonili tudi povsem nedolžni Primorci, ki niso mogli prenesti nečloveškega mučenja italijanskih policistov, preiskovalcev in sodnikov.
- Čeprav je res, da je TIGR predstavljal prvo protifašistično organizacijo ne samo na Primorskem temveč tudi v Evropi, je seveda realna trditev zgodovinarja dr. Toneta Ferencja, da je končni boj za osvoboditev Primorske v obdobju 1941–1945 vendarle uspela izvesti KP Slovenije ob podpori ostalih članic OF in partizanska vojska!
- Mitomanija mnogih mladih »naslednikov« TIGR-u samo škoduje, saj zgodovinskih podatkov ni mogoče izbrisati. Zlasti pa so škodljivi primeri strankarskega prisvajanja tigrovskih zaslug (spopad na Mali gori) in prevrednotenja na račun NOB.

b) Posebne opombe o Danilu Zelenu kot tajnem sodelavcu jugoslovanske in britanske obveščevalne službe ter rezervnem obveščevalnem častniku VKJ

Raziskovalci in zgodovinarji so se glede Danila Zelena najmanj ukvarjali s problemi njegovega sodelovanja z jugoslovansko vojaško obveščevalno službo, z britansko obveščevalno službo, z britansko posebno sabotažno službo in njegovim statusom rezervnega častnika obveščevalne službe VKJ.

Razlogi so povsem razumljivi: obe strani, tako Zelen osebno, kot tudi omenjene obveščevalne institucije, so identifikacijske podatke zadržale v strogi tajnosti, pisne podatke pa so navadno uničevale. Nekaj podatkov se je vseeno ohranilo, pa na podlagi njih lahko sklenemo naslednje:

- Danilo Zelen je bil vrhunski tajni sodelavec obveščevalne službe VKJ. Formalno ga je za sodelovanje pridobil okrog leta 1935 stotnik Dragotin Slekovec kot načelnik obveščevalnega centra VKJ v Sušaku, ki je pokrival Istro in del Primorske s Trstom. Seveda ga je poznal že prej, ko je bil poveljnik mejnega odseka. Zaradi posebne funkcije vojaškega vodje TIGR-a ga je kmalu na zvezo sprejel major Plfak, načelnik ljubljanskega obveščevalnega centra VKJ, po njegovi premestitvi v Skopje pa ga je ponovno držal na zvezi major Slekovec. Dne 1. aprila 1941 ga je sicer predal na zvezo novemu načelniku majorju Stefanoviću, ki je verjetno Danilu Zelenu samo posređoval že prej načrtovane »vojne« naloge ilegalnega delovanja v zaledju italijanske vojske.
- Nikjer nisem zasledil podatka, da je Danilo Zelen, kot študent elektrotehnične fakultete, končal šolo rezervnih častnikov. Vsekakor pa je bil 25. marca 1941 mobiliziran v sestavi ljubljanskega ObC na mobilizacijskem mestu v Višnji Gori (svojega znanca Rada Bordona je še 6. aprila nagovarjal, da bi se priključil njegovi enoti kot prevajalec za italijanski jezik).
- Vsi častniki tega centra so dobili dolgoročne naloge in legende za tajno delovanje v zaledju sovražnika (n.pr. major Vladimir Simončič je ilegalno bival v Raduhovi vasi celo kot slikar), pa je verjetno, da se je Zelen odločil, da bo v zaledju italijanske vojske aktiviral svoje tigrovske sodelavce za obveščevalno in sabotažno delovanje, s tajno bazo na Mali gori nad Ribnico in kasneje na Primorskem.
- Po obveščevalni liniji je Zelen posredno sodeloval (preko Rejca) tudi z britanskim IS, predvsem pri zbiranju obveščevalnih podatkov vojaške prirode na ozemlju Italije. Leta 1939 pa je bil posebej angažiran pri delovanju nove britanske specialne službe Soe, ki je bila izključno namenjena za sabotažne in diverzantske akcije proti Nemčiji in Italiji. Tako je bil Zelen na zvezi z Aleksandrom Lawrensonom, prej britanskim konzulom in pozneje lektorjem v Ljubljani. Čeprav je bilo predvideno, da se bo Zelen skupaj z Rudolfom in Čokom umaknil v Egipt, se to ni zgodilo. Zdi se mi, da Zelen zaradi svojega domoljubja ni hotel zapustiti svoje znance in prijatelje na Primorskem in v Sloveniji.

c) Rekonstrukcija ilegalnega delovanja in skrivanja Danila Zelena in dveh tigrovcev od 25. marca 1941 ter samoobrambnega spopada na Mali gori 13. maja 1941

Iz povedanega sledi, da je dovolj čvrstih podatkov na podlagi katerih lahko naredimo rekonstrukcijo ilegalnega delovanja in skrivanja od 25. marca do 12. maja 1941, in sicer:

- Dne 25. marca 1941 se je Danilo Zelen javil na svojem mobilizacijskem mestu (zborištu) v Višnji Gori, kjer ga je dočakal načelnik ObC major Dragotin Slekovec. Poleg tekočih nalog, je načelnik ObC določal dolgoročne operativne naloge vsakega

operativca. Po vsej verjetnosti je Danilo Zelen dobil nalogo, da deluje obveščevalno in sabotažno v zaledju italijanske vojske iz svoje baze na Mali gori nad Ribnico, da bi se kasneje premaknil na Primorsko.

- Dne 8. aprila 1941 je Danilo Zelen svojemu prijatelju Rado Bordonu povedal, da bo kmalu nastopilo obdobje skrivanja. To pomeni, da se bodo podali na svoja območja ilegalnega delovanja v zaledju sovražnika! To se je po vsej verjetnosti zgodilo že 9. aprila 1941, pa se je zatem Danilo Zelen napotil proti Ribnici k Antonu Majniku (Majnik pa je že januarja 1941 naročil svojemu prijatelju Zalarju iz Ribnice, da pripravi dva bivaka za tri ljudi na Mali in Veliki gori).
- Dne 10. aprila 1941 se je štab Triglavске divizije, po sestanku z banom dr. Natlačenom, umaknil iz Zagradca proti Karlovcu, kjer so jih zajeli ustaše (oborožena formacija novoustanovljene države NDH).
- Dne 11. aprila 1941 so Italijani zasedli Ljubljano – med prvimi je prišel stotnik Anacleto Onnis na čelu italijanskih vojaških obveščevalcev in organiziral kontrolo in iskanje tigrovcev, predvsem Danila Zelena.
- Tega dne se je tudi Zelen pojavil pri Jožetu Zalarju v Ribnici (na stanovanju Antona Majnika, ki je bil tudi mobiliziran) in mu pokazal dogovorjeni znak (polovico razglednice ljubljanskega Tromostovja), pa ga je sin odvedel v začasni bivak (zjutraj se je vrnil k Zalarju).
- Dne 12. aprila 1941 se je vrnil v Ribnico tudi Majnik, tega dne pa so v Ribnico prišli tudi Italijani – karabinjeri in četa iz 2. polka sardinskih grenadirjev.
- Malo je verjetni podatek, da je Zelen tega dne popoldan bil v gostilni pri Debeljakovih, zvečer pa je šel v Lipovec k Češarkovim. Bolj verjetno je, da so vsi trije (Zelen, Majnik in Zalar) odšli na Malo goro oziroma proti breznu Žiglovica, kjer je bil pripravljen bivak. Drugi dan je Majnik poslal Zalarja nazaj v Ribnico, saj je pričakoval še Ferda Kravanjo.
- Okrog 15. aprila 1941 se je v Ribnici oglasil na dogovorjeni način še Kravanja, pa ga je Zalar odvedel v Žiglovico (obenem je pri dr. Oražmu dobil pomirjevalo za Zelena).
- Naslednjih 14 dni naj bi se trojica tigrovcev (Zelen, Kravanja in Majnik) skrivala v vasi Zvirče.
- 24. aprila 1941 je stotnik Onnis potom tajne kontrole poštnih pošiljk dobil kopijo pisma, ki ga je Zelen iz okolice Ljubljane poslal materi v Ljubljano, s prošnjo, naj mu pripravi civilno obleko, ker namerava s Čokom in Rudolfom odpotovati v Egipt. Zdaj so italijanski obveščevalci bili zelo blizu Zelenu, saj so iz poštnega žiga lahko razbrali kje se Zelen približno skriva (predpostavljam, da je Zalar, ki je tigrovcem nosil hrano, pisma ni oddal na pošti v Ribnici?).
- V začetku maja 1941 so se trije tigrovci podali na Malo goro, kjer so se pretežno zadrževali v Lovšinovi koči. (odprli z vetrihom).
- Dne 10. maja 1941 je ovaduh poročal orožnikom ali karabinjerjem v Ribnici, da se v Lovšinovi koči na Mali gori zadržujejo tri sumljivi civilisti. Predvidevam, da je previdni poveljnik orožnikov v dogovoru s karabinjerji, že naslednji dan poslal oglednika (lovca, raubšica) k Lovšinovi koči, ki je verjetno imel tudi dvogled, da bi preveril ovaduhovo poročilo...

- Dne 13. maja 1941 je ob 7. uri zjutraj na Malo goro odšla mešana patrolja orožnikov (3) in karabinjerjev (4), ki jo je vodil orožnik Pišorn kot poznavalec tega terena.

O samem oboroženem spopadu – samoobrambo na Mali gori pričata dva ohranjena arhivska dokumenta – orožniško in karabinjersko poročili, ki sta skoraj identični, razen, da so se karabinjerji »pohvalili«, kako je njihov pripadnik osebno likvidiral Danila Zelena.

Spopad je potekal takole:

- Trije tigrovci, ki so prenočevali v koči, so imeli namen, da se podnevi skrijejo v gozdu. Ker je zunaj padal dež, je Zelen zjutraj predlagal, da ostanejo v koči ... Storil pa je usodno napako, da niti enega od njih ni določil za stražarja zunaj koče!
- Okrog 9. ure je mešana patrolja prišla do Lovšinove koče, pa so se odločili, da jo pregledajo, če je v njej kakšno orožje in podobno. Ko so v koči zaslišali nekakšno šušljanje, je Pišorn stopil do vrat, ki pa so bila zaklenjena. Poklical je naj odprejo, ko se to ni zgodilo, je nasilno vdrl v kočo. Pričakal ga je Kravanja in ranil v trebuh, karabinjer pa je ustrelil proti Kravanju (odbita krogla ga je ranila), da se je zvrnil na tla. Napadalca sta se umaknila, ostali pa so obkolili kočo in zavzeli primerne ognjene položaje.
- Obkoljeni tigrovci so se odločili za pasivni odpor – samoobrambo, ker so verjetno ocenili, da se z nenadnim prebojem itak ne bi rešili. Po vsej verjetnosti so se tudi dogovorili za častni samomor, če bo kdo od njih smrtno ranjen (Majnik in Kravanja, ki sta na koncu ostala živa, te podrobnosti nista v partizanih pojasnjevala).
- Sledilo je polurno medsebojno obstreljevanje. Ker je bila koča lesena, so seveda krogle tudi prebijale lesene stene. Imela je tudi okno, pa je po vsej verjetnosti prav Zelen poskušal stoje streljati na orožnike – karabinjerje. Namreč, le tako je mogoče objasniti, da je bil smrtno ranjen v zgornji del telesa. Ko je padel in se še zavedel, da je smrtno ranjen, se je Zelen odločil za častni samomor (pri sebi je vedno imel malokalibrski revolver).
- Po orožniškem poročilu se je ob 9.30 predal Majnik, ki pa je svojemu stražarju uspel zbežati, a ob 10. uri se je predal še ranjeni Kravanja.
- Zdi se mi, da so poročevalci zagrešili napako: tudi Kravanja je bil ranjen in je skušal narediti samomor, vendar je krogla samo okrznila glavo, pa je padel v nezavest. Takega so tudi ujeli.
- Po mojem prepričanju pa se je Majnik predal šele ko je videl, da sta njegova dva sotovariša naredila samomor in je tako ugotovil, da je vsak dalji odpor nemogoč. Uspel je zbežati svojemu stražarju, četudi je bil vklenjen.
- Ob 12.30 so prišli še italijanski grenadirji in v kočo vrli več ročnih granat, pa so šele potem isto pregledali. V koči so našli mrtvega Zelena.
- Odnegli so ga v mrtvašnico v Ribnici in ga naslednji dan, po obdukciji, pokopali. Po policijskih pravilih so ga verjetno tudi fotografirali in ko so v Ljubljani Onnis in njegovi primerjali fotografijo s slikami tigrovcev po tiralicah, so ugotovili, da gre za Danila Zelena.

- Dne 16. maja 1941 so Zelenova starša pripeljali v Ribnico na identifikacijo. Mati ni hotela prepoznati mrtvega sina, oče pa je v svoji žalosti klonil in priznal, da je to njegov sin Danilo! Ponovno so ga pokopali v Ribnici (po osvoboditvi so njegove posmrtno ostanke prenesli v družinsko grobnico v Ljubljano).

Spopad v Češarkovi oz. Lovšinovi koči je bil kratkotrajen. Ko so trije tigrovci videli, da so obkoljeni, se niso odločili za izpad in preboj iz obroča, temveč za pasiven odpor do zadnjega, tudi za častni samomor (po predhodnem dogovoru). Očitno je bil najprej (smrtno) ranjen Danilo Zelen, ki se odločil za častni samomor, da ne bi živ padel v italijanske roke. Ko je Kravanja videl, da je Zelen mrtev, se je tudi sam odločil za samomor, vendar se je samo ranil v glavo in padel v nezavest. Majnik je tako uvidel, da je ostal sam, pa se ni odločil za samomor in se je predal ... Med obstreljevanjem koč, ki je sledilo, je uspel zbežati. Ranjenega Kravanjo so prepeljali v bolnišnico v Kočevje in zatem v Ljubljano, kjer je bil po akciji OF tudi rešen. Z Majnikom sta se zatem oba znašla v partizanih, kjer sta padla (Kravanja v nemški, Majnik pa v domobranski zasedi).

Zaključek: vsekakor so se trije tigrovci na Mali gori skrivali pred Italijani, zato bo držala Škerlova oznaka, da so bili dejansko »skrivači«, saj so se mesec dni skrivali v bivakih (zemunicah, v gozdu). Ali so tudi zbirali orožje na Mali gori, je zelo vprašljivo, saj ga pripadniki VKJ niso odmetavali po gozdovih, temveč ob cestah in poteh po katerih so se umikali ... Tudi ne vemo, kje so bile lokacije 4 bunkerjev (za orožje) niti kdo jih je vse gradil, saj Zalar verjetno tega sam ni zmožel.

Ker na Mali gori ni šlo za nobeno načrtovano in napadno oboroženo akcijo proti italijanskemu okupatorju, opisani spopad lahko štejemo edino kot izsiljeno samoobrambo treh obkoljenih tigrovcev med njihovega skrivanjem, do katere je prišlo zaradi neopreznosti, saj so med spanjem opustili varovanje (stražarjenje).

Italijanski obveščevalni in policijski organi so seveda slavili »veliko zmago«, saj so končno likvidirali vojaškega vodja TIGR-a, menda italijanskega sovražnika št. 1. V zaporih so imeli že veliko skupino tigrovcev, ki so jim sodili decembra 1941 na »drugem« tržaškem procesu. Tako je bil TIGR tudi obglavljen. Kot večina Primorcev, so se zatem tudi tigrovci priključili partizanom – NOV Slovenije! Tudi idejni vodja – Albert Rejc!

Zanimivo je tudi dejstvo, da se noben tigrovec ni znašel v kvislinških vrstah!

Viri:

- Bjelajac, Mile – Trifunović Predrag, *Izmedju vojske i politike, Biografija generala Dušana Trifunovića (1880–1942)*, INIS Beograd in Narodni muzej Kruševac, 1997.
- Ferenc, Tone, *Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji spomladi 1940*, Borec 1977, Ljubljana,
- Kacin - Wohinz, Milica, *Danilo Zelen*, Slovenski biografski leksikon.

- Natlačen, Marko, *O svojem delovanju med 6. aprilom in 14. junijem 1941*, poročilo begunski vladi v Londonu, INZ, 2001, Ljubljana.
- Rejc, Albert, Tone Černač in Jože Vadnjal, *Pričevanja o TIGR-u*, 1995, Slovenska matica v Ljubljani.
- Rejc, Albert, *Veliki primorski junak Danilo Zelen je padel že 13. maja 1941 pri Ribnici*, Primorski dnevnik, 16. 5. 1971.
- Sfiligoj, Dušan, *Boj Slovencev pod fašizmom za narodne pravice*, 1950.
- Škerl, Franc, *Spopad na Mali gori*, Borec št. 4, 1962, Ljubljana.
- Škoberne, Boža, *Danilo Zelen, kdo je bil to? Nekaj spominov na skrivnostno osebnost TIGR*, Primorske novice št. 1 – 31, 1990, Koper.
- Škoberne, Boža, *Premalo osvetljena osebnost Danila Zelena*, Primorska srečanja št. 127, 1991, Koper.
- Vodušek – Starič, Jerica, *Slovenski špijoni in Soe 1938–1942*, 2002, Ljubljana.
- Žabkar, Anton, *Obramba Slovenije v Kraljevini SHS/Jugoslaviji; doktrina, vojni načrti in njihova izvedba (1920–1941)*, revija SV Vojaška zgodovina 2010, Ljubljana, str. 57–127.

